

HANDREIKING PREVENTIEF PEDAGOGISCH HANDELEN

de leidse buitenschool

Februari 2023

1. Inleiding

De pedagogische kracht die iedere dag opnieuw noodzakelijk is, leidt tot een herkenbaar handelen binnen de Leidse Buitenschool. Kenmerkend voor het handelen is de gerichtheid op de leerling in al zijn kwetsbaarheid vanuit het oogpunt van preventie.

Binnen de Aloysius Stichting werken we vanuit een gedeelde visie, die elke dag zichtbaar is voor de leerlingen, hun ouders en de netwerkpartners:

“Wij hebben zorg voor ieder ander, vooral voor hen die het moeilijker hebben dan wijzelf en dat doen wij door volhardend te zijn in onze betrokkenheid.”

Bij de Aloysius Stichting laten we onze gedeelde *kernwaarden* zien in ons handelen en maken dit voelbaar voor leerlingen, ouders en netwerkpartners. Wij zetten onze *kracht* in voor onze leerlingen en spreken de kracht van kinderen aan. Wij zijn *onvoorwaardelijk* voor de kinderen die ons nodig hebben en gaan door waar anderen stoppen. Dat vraagt om werken met *passie*, elke dag opnieuw.

Wij zijn er voor de kinderen die onze expertise in onderwijs, begeleiding en ondersteuning nodig hebben om zich goed te kunnen ontwikkelen. Wij bereiden onze leerlingen voor op een betekenisvolle toekomst in de samenleving. Daarbij richten wij ons nadrukkelijk ook op de ouders, familie en verdere omgeving. Wij werken daarvoor ook nauw samen met onze netwerkpartners in onder meer onderwijs en jeugdhulp.

In dit protocol vindt u de aanpak van Leidse Buitenschool als het gaat om preventief pedagogisch handelen, waarbij zal worden ingegaan op een positief, voorspelbaar schoolklimaat en op het vergroten van relatie, competentie en autonomie van elke leerling.

2. Preventie

Preventie wordt in enge zin gezien als het voorkomen van een bepaald probleem. Preventie kent ook een andere betekenis. Het gaat dan om een brede aanpak die het algemeen welbevinden van iedere leerling tot doel heeft. In het contact met de leerlingen neemt de leraar zijn professionele verantwoordelijkheid. Hij zoekt samen met de leerling en zijn ouders naar wat het beste is voor de leerling in de huidige situatie.

In de brede preventie-aanpak worden vier niveaus onderscheiden:

1. De school is als eerste een leef-, werk- en ontmoetingsplaats waarbinnen iedereen zich veilig voelt. Het schoolteam neemt maatregelen die de leef kwaliteit bevorderen. Dit is terug te zien in een duidelijk en eenduidige (infra)structuur, voorspelbaarheid in handelen, tijd voor ontmoeting, positieve contacten en een prettige sfeer. Op dit niveau wordt toegewerkt naar een bepaalde basisrust in klassen en openbare ruimtes.
2. Er worden ook meer algemene preventie maatregelen getroffen. Het gaat dan om maatregelen die de leerlingen sterker maken, draagkracht geven en stimuleren tot positief gedrag. Het zijn maatregelen die passen bij de onderwijsbehoeften van de leerling en gaan uit van de kracht en het talent van diezelfde leerling. Te denken valt aan werkvormen waar samenwerking centraal staat, goede communicatie en het aanbieden van programma's die de sociale en emotionele veerkracht vergroten. Op dit niveau wordt het handelen van de leerkracht sterk bepaald door relatie, competentie en autonomie: "Ik doe ertoe, ik kan iets en ik kan het zelf".
3. De preventie maatregelen zijn ook specifiek van aard. Het zijn maatregelen bedoeld om externaliserende gedragsproblematiek te voorkomen, zoals pesten, agressie of geweld. Het gaat vaak om situaties waarin het gedrag van de leerlingen wat dwingender wordt. Om de situatie in de hand te kunnen houden, wordt er directe ondersteuning gegeven op individueel niveau en/of op groepsniveau. Op dit niveau worden ook maatregelen genomen om leerlingen met meer internaliserende problematiek te helpen. Voorbeelden hiervan zijn het vergroten van eigenwaarde en zelfbesef door gesprekken te voeren over emoties of door vergroten van autonomie in het verlengen van onderwijstijd of het werken aan het vergroten van de weerbaarheid in een speciale training. Het doel van welke maatregel dan ook is nog steeds het welbevinden voor iedereen. Sommige maatregelen zijn vastgelegd in protocollen, zoals het *Anti-pest protocol* of het *Protocol Pedagogisch schoolklimaat* (inclusief Gedragsposter).
4. Op het laatste niveau staat preventie wat meer op de achtergrond en zijn er meer curatieve elementen. Er doet zich een incident voor dat de sociale veiligheid ernstig schaadt. Het is dan noodzakelijk om het onveilige en ongewenste gedrag zo snel mogelijk te stoppen. Daarna is het van belang om de situatie te herstellen, oog te hebben voor alle betrokken partijen en de basisrust te herstellen. Om deze lastige situaties professioneel en emotioneel neutraal af te handelen, heeft de Leidse Buitenschool de werkprocessen vastgelegd in richtlijnen en protocollen: Draaiboek

Incidentmanagement, Protocol time-out, schorsing en verwijdering, Protocol de-escalierend handelen bij verbale en fysieke agressie.

Voor het leesgemak noemen we de eerste drie niveaus 'breed pedagogisch handelen', het vierde niveau heet 'smal pedagogisch handelen'.

In de volgende hoofdstukken zal er ingegaan worden op het pedagogisch handelen binnen de niveaus.

3. Breed pedagogisch handelen

Iedere leraar kent en werkt vanuit de kernwaarden van de Aloysius Stichting:

- Kracht
- Onvoorwaardelijk
- Passie

Deze kernwaarden vragen van de leraar dat hij vanuit de gezamenlijkheid in het team werkt aan de ontwikkeling van elke leerling. Leerlingen hebben talenten die moeten worden ontdekt, ontwikkeld en gekoesterd. Van de leraar wordt verwacht dat hij het onderwijs dusdanig structureert en aanpast dat elke leerling zich kan ontwikkelen. Iedere dag biedt een nieuwe kans: er is steeds sprake van pedagogisch optimisme, er is perspectief voor nu en later.

In het vervolg van dit hoofdstuk wordt een aantal zaken uitgelicht waarin het preventief pedagogisch handelen naar voren komt.

Samenwerking met ouders

In het eerste contact met de ouders wordt de basis gelegd voor een samenwerking die vaak jarenlang zal duren. In het eerste gesprek wordt de boodschap gegeven dat de school het niet alleen kan. Zij heeft de ouders hard nodig. Ouders en school hebben samen de zorg voor de ontwikkeling van het kind. Het is daarom nodig om de wederzijdse verwachtingen uit te spreken, zodat de juiste hulp en ondersteuning geboden kan worden. Als ouders en school elkaar zien als gelijkwaardige partners met elk deskundigheid op een specifiek terrein (thuis of school), dan kan er een mooie samenwerking ontstaan. Een samenwerking die kan uitgroeien tot een sterke pedagogische coalitie.

Samenwerking met jeugdzorg

Er wordt niet alleen samengewerkt met ouders, maar ook met instellingen voor jeugdzorg. Ook in deze samenwerkingsrelatie staat de hulp en de ondersteuning aan het kind centraal. Het komt de ontwikkeling van het kind ten goede als school en instelling kiezen voor een gezamenlijke pedagogische aanpak waarbij eenduidige afspraken zijn gemaakt. Daar waar wordt samengewerkt, hoe en op welke wijze dan ook, is het belangrijk dat de visies op elkaar worden afgestemd.

Iedere dag welkom

Voor veel leerlingen is de dagelijkse gang naar school een prettige en vertrouwde routine. Iedere leerling weet bij aankomst in de klas dat de leraar weer op hem wacht en dat elke dag weer opnieuw uitgegaan wordt van wat de leerkracht allemaal kan. Het is een leraar die vanuit zijn basishouding iedere leerling ziet, hoort en erkent. De leraar neemt iedereen serieus, hij gaat de relatie aan, hij is vriendelijk en consequent. Je weet altijd wat je van hem kunt verwachten.

Regels, waarden en gedragsverwachtingen

Leerlingen van De Leidse Buitenschool weten graag waar ze aan toe zijn: welk gedrag is gewenst en welk gedrag kan beter achterwege blijven? Om het pedagogisch handelen van

de leraar en het gedrag van de leerling beter op elkaar af te stemmen, zijn afspraken over de omgang met anderen en de schoolomgeving van belang.

De algemene schoolafspraken zijn:

- We hebben respect voor elkaar
- We zijn rustig in school
- We lossen samen problemen op
- We zorgen voor de spullen
- We zorgen samen voor een veilige school
- We kunnen aangesproken worden op onze verantwoordelijkheid

Vanuit deze algemene schoolafspraken wordt in iedere groep samengewerkt aan het opstellen van groepsafspraken. Hoe die afspraken er precies uitzien, is afhankelijk van die groep leerlingen, in die klas, in dat jaar. Daarbij wordt rekening gehouden met het gegeven dat de afspraken leiden tot een positieve groepsdynamiek en positief omschreven worden, zodat de gedragsverwachting direct duidelijk is.

Deze afspraken worden opgehangen in de klas, zodat ze zichtbaar zijn. Daarbij is het van belang dat ze regelmatig onder de aandacht gebracht kunnen worden ('afpraak van de week') en dat de leerkracht ze zelf naleeft (modelling).

Aanspreken op gedragsverwachting komt terug in het *Protocol Positief schoolklimaat*.

Pedagogische reflectie

Het gedrag van de leerling ontstaat altijd in interactie met de ander: de leraar of de klasgenootjes. De ene keer leidt de interactie tot gezellige momenten, de andere keer ontstaan er spanningen en strijd. Het typeert de basishouding van de leraar dat hij aan het eind van de dag terugkijkt en nagaat hoe de vele interacties met leerlingen zijn verlopen. De leraar kan zichzelf en zijn collega's vragen stellen als:

- Wat gebeurde er?
- Wat dacht ik?
- Wat voelde ik?
- Hoe heb ik gehandeld?
- Wat leer ik hiervan voor een volgende keer?

Methodisch werken via lessen voor leerlingen

Leerlingen op De Leidse Buitenschool hebben het meestal niet vanzelfsprekend gemakkelijk met zichzelf of met anderen. Er is veelal sprake van psychosociale problematiek. Bij een deel van de leerlingen is de sociale problematiek duidelijk zichtbaar in het contact dat de leerling heeft met andere leerlingen of met volwassenen ('interpersoonlijk'). Leerlingen met angstig en stemmingsverstoord gedrag hebben vaak moeite met relationele vaardigheden ("Hoe vraag je of je mee mag doen met een spelletje?"), terwijl je bij leerlingen met autistisch gedrag vaak problemen bemerkt in de affectieve vaardigheden, zoals het inschatten van de gedachten en gevoelens van de ander.

De problematiek kan zich ook uiten in meer 'intrapersoonlijke' problematiek: de leerling heeft vooral persoonlijke, emotionele problemen. Zo kunnen leerlingen met trauma gerelateerde klachten of ADHD veel problemen hebben met de zelfsturing, het op tijd op de rem trappen als emoties als boosheid of frustratie opspelen. Leerlingen met ernstig

oppositieel, opstandig agressief en antisociaal gedrag tonen vaak problemen in het zelfbesef: het opmerken van een emotie bij zichzelf en deze via taal kenbaar maken aan de ander.

Op De Leidse Buitenschool wordt het PAD-leerplan (Programma Alternatieve Denkstrategieën) gebruikt; een klassikaal leerplan waarmee op systemische en planmatige wijze de sociale en emotionele ontwikkeling van de leerlingen wordt bevorderd. Het leerplan kent vier hoofdthema's: zelfbeeld, zelfcontrole, emoties en probleem oplossen. Deze thema's komen elk jaar op een abstracter niveau terug.

Naast dit algemene programma dat elk jaar terugkomt in het lesprogramma, is er ook de mogelijkheid om Rots en water aan te bieden. Dit is een training gericht op de weerbaarheid, het vergroten van sociale vaardigheden en het vergroten van een positieve groepsdynamiek. Deze training wordt ingezet als niveau 4 (curatief handelen binnen het smal pedagogisch handelen) dreigt te ontstaan. Een externe partij wordt hiervoor benaderd, maar de training wordt onder schooltijd op school gegeven.

Methodisch werken aan de pedagogische kracht van leraren

Het werken op De Leidse Buitenschool doet een groot beroep op de pedagogische kracht van de leraren. Met passie en enthousiasme kom je vaak al heel ver in het contact met leerlingen. Het blijft echter nodig om voortdurend te onderzoeken op welke wijze de professionele kwaliteit van de leraar kan worden vergroot. Op de Leidse Buitenschool werken we hieraan middels SW PBS (Schoolwide Positive Behavior Support), met daarbinnen de gedragsposter en middels interne coaching van de leraren. Ook is de afgelopen twee jaar tijdens studiedagen aandacht besteed aan traumasensitief lesgeven.

Schoolwide Positive Behavior Support (SW PBS)

SW PBS is een model waar op drie verschillende niveaus wordt gewerkt aan een positief pedagogisch klimaat. Via versterking van de schoolstructuur en het preventief handelen van leraren wordt gewerkt aan gedragsverandering van de leerling.

Op het eerste niveau, gericht op alle leerlingen in de groep, wordt o.a. gewerkt aan:

- De waarden van de school (respect, veiligheid en verantwoordelijkheid)
- Gedragsverwachtingen, zoals: 'we lopen in een rustig tempo' of 'we lopen aan de rechterkant'.
- Het houden van systematisch toezicht in openbare ruimtes
- Het bekrachtigen van gewenst gedrag

Op niveau 2 en 3 wordt de gedragsposter gehanteerd. De gedragsposter hangt voor in de klas en is voor elke leerling zichtbaar. Middels de gedragsposter is er aandacht voor:

- Het belonen van gewenst gedrag
- Zelfmanagement strategieën (controle en inzicht krijgen over het eigen gedrag)
- Escalerend gedrag
- Gedragsfunctieanalyses

Voor uitleg over de Gedragsposter wordt verwezen naar het *protocol Pedagogisch schoolklimaat*.

Interne coaching leraren

Op De Leidse Buitenschool vinden we de leerkracht net zo belangrijk als de leerling. Als de leerkracht niet positief zijn/haar beroep kan uitoefenen, heeft dit gevolgen voor de leerlingen. Om die reden is er een interne coach die met de leerkracht gaat kijken naar het optimaliseren van zijn/haar handelen. Soms zal dit zijn in opdracht vanuit directie, maar meestal is het de wens van de leerkracht zelf. Aan de hand van gestelde doelen, zal gewerkt worden aan het pedagogisch en didactisch handelen van de leerkracht. De coach gebruikt hiervoor de middelen observatie, co-teaching en nabespreken van situaties. In het *protocol Interne coaching* staat dit verder uitgewerkt.

Traumasesensitief lesgeven

Een orthopedagoog en een leerkracht zijn in september 2021 geschoold in traumasensitief lesgeven en zijn tevens getraind om op een school traumasensitief lesgeven te implementeren. Vanaf november 2021 zijn studiedagen gebruikt om het team hierin te scholen.

Traumasesensitief lesgeven kenmerkt zich enerzijds door kennis over het onderwerp trauma en langdurige stress en anderzijds geeft het handvatten voor het herkennen en omgaan met leerlingen die hier mee te maken hebben (gehad).

Naast de aanpak van de leerkracht geldt ook dat het schoolklimaat van De Leidse buitenschool aansluit bij traumasensitief handelen. Zo is er sprake van een voorspelbare omgeving met veel oog voor nabijheid en ondersteuning.

NB. De Leidse Buitenschool is in kalenderjaar 2021 voor twee keer een jaar een pilot gestart met de gemeente Katwijk: Jeugdhulp op School (JOS). De pilot behelst jeugdhulp op De Leidse Buitenschool, uitgevoerd in samenwerking met Cardea (specialistische jeugdhulp), gericht op beeldvorming, hypothesen stellen en een aanpak bedenken, die aansluit bij het proces van beeldvorming en hypothese vorming. Dit wordt in een cyclisch proces uitgevoerd, waardoor men steeds beter bij de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van de leerling komt.

Door de mogelijkheid JOS te betrekken bij een leerling en zijn systeem in de preventieve fase wordt ingeschat dat de individuele aanpak beter aansluit bij de onderwijs- en ondersteuningsbehoeften van de individuele leerling. Hierdoor zullen er naar verwachting minder thuiszitters komen binnen het samenwerkingsverband Duin- en Bollenstreek. Een belangrijke bijkomstigheid is dat door de intensieve samenwerking tussen JOS en de leerkracht, de leerkracht groeit in zijn professioneel handelen.

4. Smal pedagogisch handelen

In de praktijk wordt het pedagogisch handelen tijdens de 'moeilijke momenten' danig op de proef gesteld. Moeilijke momenten zijn die momenten waar een situatie in korte tijd escaleert. Van de eerder beschreven preventieniveaus is dit het vierde niveau, het curatieve niveau waar de sociale veiligheid in het geding is.

Het pedagogisch handelen tijdens moeilijke momenten vraagt om een scherp bewustzijn, doortastendheid en een kalme gemoedstoestand. Het handelen kan bijvoorbeeld nog concreter worden gemaakt als er een onderscheid wordt gemaakt naar fasen: voor, tijdens en na het moeilijke moment.

Voor (gedragsposter: groen, geel)

- De leraar is alert op de gedrag-ontlokkende factoren (triggers). Hij probeert te voorkomen dat leerlingen getriggerd raken door het bieden van een duidelijke structuur tijdens de les en tijdens lesvrije momenten. De leraar is een toonbeeld van voorspelbaarheid, evenwicht, rust en vriendelijkheid.
- Als de leraar enige agitatie bemerkt, probeert hij allereerst te bedenken wat hij kan doen om de situatie te veranderen. Hij probeert vervolgens de emotionele spanning te verminderen door te bedenken wat er speelt bij de leerling, de emotie van de leerling te benoemen en alternatief gedrag aan te reiken of de leerling af te leiden van de gedragsontlokker of duidelijkheid verschaffen op de vragen: wie, wat waar, waarom en hoe.
- Mocht de spanning verder oplopen, dan zorgt de leraar ervoor dat hij door zijn opmerkingen en gedrag geen olie op het vuur gooit. Bij leerlingen die regelmatig escalierend gedrag laten zien en een aanpak op maat nodig hebben, staat hun benaderingswijze in het Signaleringsplan. Het pedagogisch handelen kenmerkt zich over het algemeen door kalmte in de bewegingen, rust in de stem en een zelfverzekerde houding. De leraar herinnert de leerling aan eventuele afspraken of gedragsverwachtingen en vraagt de leerling zijn gedrag te heroverwegen en aan te passen.

Tijdens (gedragsposter: oranje en rood)

- Bij ongewenst gedrag en escalatie van het gedrag is het handelen van de leraar gericht op het creëren van een veilige situatie voor iedereen die zich in de ruimte bevindt. Er wordt zoveel mogelijk gehandeld voor de Gedragsposter.
- Tijdens een escalerende situatie is de leraar ook gericht op het welzijn van de leerling die de controle over zichzelf heeft verloren. De leraar is nabij en laat voelen dat hij 'er is' voor de leerling. Er hoeft niet gesproken te worden, de leerling moet vooral voelen dat de leraar geen bedreiging vormt. Om die reden wordt de leerling voor korte duur in eerste instantie uit de situatie gehaald (de stressor is zo hopelijk minder aanwezig) en geplaatst bij de 'veilige ogen' van een andere leraar.
- Als de situatie te onveilig wordt, grijpt de leraar fysiek in. Ook hier geldt dat het protocol Handelen bij verbale en fysieke agressie wordt gevolgd.

Na

- Als de leerling gekalmeerd is, de emoties bij iedereen zijn gezakt, volgt er een gesprek. In dit gesprek wordt samen met de leerling nagegaan wat er precies is gebeurd. Dit gebeurt aan de hand van het 5G schema: de leraar toont begrip voor de gevoelens en gedachten, maar is duidelijk over het getoonde gedrag. Het gedrag wordt beschouwd in het perspectief van eerder gemaakte afspraken met de leerling en/of de algemeen geldende gedragsverwachtingen.
- Indien van toepassing bespreekt de leraar de eigen rol tijdens het moeilijke moment. Als de leraar onjuist heeft gehandeld, dan wordt dit eerlijk besproken en zo nodig worden excuses gemaakt.
- Afhankelijk van eerder gemaakte afspraken wordt de leerling de kans geboden om te herstellen wat hij (op relationeel vlak) kapot heeft gemaakt. Soms volgt er een sanctie¹. Deze sanctie komt niet uit de lucht vallen, maar is bij alle leerlingen in het kader van voorspelbaarheid bekend. Tijdens dit nagesprek kan er ook een actieplan worden gemaakt. De leraar bespreekt met de leerling hoe hij een volgende keer kan reageren als hij wordt uitgedaagd door andere leerlingen of als hij merkt dat in een spannende situatie emoties als verdriet, frustratie of woede de overhand krijgen. In enkele gevallen (5-10% van het totale aantal leerlingen) wordt er een individueel plan op maat gemaakt en wijkt de aanpak af van de gedragsposter.
- Elk gesprek met de leerling eindigt met een uitgestoken hand van de leraar. Wat geweest is, is geweest. Er wordt begonnen met een schone lei.

Het kan zijn dat de escalatie zo onveilig was, dat er sprake is van een incident. Op dat moment zal er gehandeld worden zoals omschreven staat in het *Draaiboek Incidentmanagement*.

Shadow

In enkele gevallen wordt er besloten om een 'shadow' te koppelen aan een leerling. Een shadow wordt ingezet als een leerling niet in staat is op een adequate manier zijn gedrag te reguleren. Het kan zijn dat het gedrag van een leerling dan voor veel onrust zorgt, maar het kan ook zijn dat de veiligheid voor de andere leerlingen door het gedrag van de desbetreffende leerling in gevaar komt. Doordat een leerling met shadow minder in conflictsituaties komt, is het doel van een shadow:

- Ervaren van meer controle
- Vergroten van het zelfvertrouwen
- Vergroten van de eigenwaarde
- Vergroten van leren herkennen en erkennen van adequate emoties

¹ In uitzonderlijke gevallen zal het **Protocol Time-out, schorsing en verwijdering** worden toegepast.